

Geen blinde vlek meer

Een waarderingstraject van Erfgoedcel Brugge en Spermalie/vzw De Kade

Erfgoedcel Brugge en Spermalie/vzw De Kade werken al langer samen rond het erfgoed van het Spermalie-instituut. Een samenwerking die de voorbije jaren steeds intenser werd, met als voorlopig hoogtepunt het waarderingstraject 'Geen blinde vlek meer' rond de collectie hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking. Trajectbegeleiders Jasmien Van Tieghem (vzw De Kade) en Ina Verrept (Erfgoedcel Brugge) vertellen over een boeiend en leerrijk jaar.

MB: Wat moeten we ons voorstellen bij een collectie hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking?

Jasmien Van Tieghem: 'Spermalie heeft een verzameling van ruim 300 objecten in bezit. Een groot deel daarvan draait rond het onderwijs. Om te leren lezen, schrijven, rekenen, maar ook voor de lessen aardrijkskunde, biologie, handwerk ... Er zijn ook de hulpmiddelen voor de vrije tijd (aangepaste spellen), voor de mobiliteit (verschillende stokken waaronder een witte) en voor het zicht (loepen, brillen en kijkers). Eén van de eerste stappen binnen het project was de hele verzameling onderbrengen in de deelcollecties die ik zonet opsomde.'

MB: Wat verstaan jullie onder 'het waarderen van erfgoed'?

Ina Verrept: 'Het waarderen van erfgoed betekent in mensentaal dat we een collectie erfgoed (op objectniveau, of op deelcollectieniveau) onder de loep nemen vanuit verschillende invalshoeken. We doen dit aan de hand van bepaalde criteria en vragen. De resultaten daarvan worden vastgelegd en soms worden daaraan ook conclusies gekoppeld rond het afstoten of herbestemmen van objecten.

Aangezien het in dit geval gaat om een collectie hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking, zijn niet alleen erfgoedwerkers, maar ook pedagogen en – last but not least – mensen met een visuele beperking betrokken bij dit proces. We dragen dit project als Erfgoedcel Brugge niet alleen. Het engagement van vzw De Kade

is van cruciaal belang in dit verhaal. Zowel vanuit vzw De Kade als vanuit Erfgoedcel Brugge werden medewerkers speciaal voor dit project ingezet, wat buitengewoon belangrijk was.'

MB: In welke zin?

I. Verrept: 'Het waarderen van erfgoed gebeurt dikwijls in musea, met indrukwekkende en artistiek waardevolle collecties. Ook de methodes om een waardering uit te voeren, zijn daar vaak sterk op gericht. Ik denk daarbij onder andere aan de Nederlandse methode 'Op de museale weegschaal', een collectiewaardering in zes stappen. Voor zover wij weten, werd een collectie zoals die van Spermalie nog nooit gewaardeerd. Het is een historische en praktijkgerichte collectie, die zeker niet in de eerste plaats 'mooi' moet zijn. Integendeel, een groot deel van de beoogde doelgroep ziet weinig tot niets van de objecten. Het had dus geen zin om enkel met erfgoedwerkers aan de slag te gaan. De kennis van de pedagogen en de blinden zelf was onmisbaar. Ik ben zelf kunsthistorica. Jasmien is pedagoge. Dat bleek een uitstekende combinatie.'

MB: Was het samenbrengen van die verschillende werelden gemakkelijk?

J. Van Tieghem: 'Dat was vooral bij de start van het project niet vanzelfsprekend. Het (school-)leven in Spermalie staat immers niet stil. Tijdens het project, van oktober 2018 tot en met september 2019, werkte ik zelf hoofdzakelijk in een leefgroep

voor jongeren met een autismespectrumstoornis. Elke vrijdag was gereserveerd voor het waarderingstraject. Ina was dan op de school aanwezig om samen rond de collectie te werken en om het kernteam en de klankbordgroep samen te brengen. Zeker in het begin bestond onze taak uit vrij droog onderzoekswerk dat ook meer tijd in beslag nam dan verwacht. Om dan praktijkgerichte, 'down to earth' mensen zoals opvoeders te blijven motiveren, was niet evident. Het verhaal evolueerde niettemin positief eens dat meer theoretische gedeelte achter de rug was.'

Wereldbol in reliëf © Rossano Bacchin

© vzw De Kade

MB: Waar kwam überhaupt het idee vandaan om deze gespecialiseerde collectie te waarderen?

I. Verrept: 'Toenmalig minister van cultuur Sven Gatz stimuleerde de start van waarderingstrajecten en lanceerde verschillende oproepen met subsidiemogelijkheden. We hebben dankzij het jarenlange vrijwilligerswerk van de Spermalie-medewerkers een mooi overzicht van een groot deel van het erfgoed van het instituut. Het feit dat we over een verzorgde basisregistratie beschikten van de collectie hulpmiddelen was een belangrijk uitgangspunt om een goed dossier te kunnen opstellen. Het materiaal was/is daarenboven ook toegankelijk voor een ruim publiek dankzij de ontsluiting op erfgoedinzicht.be en erfgoedbrugge.be. Ook vzw De Kade en de Zusters van de Congregatie waren meteen geïnteresseerd om nieuwe paden te verkennen met de collectie.'

MB: Jullie hadden wel nood aan extra informatie over de objecten in de collectie?

J. Van Tieghem: 'Zeker. Er is in de loop van de jaren heel wat onderzoek en opzoekingswerk gebeurd rond de verzameling, in het bijzonder naar het gedeelte gelinkt aan de fascinerende figuur van Charles-Louis Carton, stichter van het blinden- en doveninstituut in 1836. Veel van de erfgoedvrijwilligers (onder andere van het Archief en de Bibliotheek Carton) hebben zelf als leerkracht of ergotherapeut met een aantal objecten gewerkt. Toch was het niet altijd vanzelfsprekend om de oorsprong, productie en werking van de collectiestukken te achterhalen. Volledigheid bleek een illusie. We hebben wel heel wat bijgeleerd en konden tijdens onze zoektocht een interessant netwerk uitbouwen. Interviews en plaatsbezoeken waren daarbij onontbeerlijk.'

MB: Hadden jullie de kans om vergelijkbare collecties te leren kennen?

J. Van Tieghem: 'Er zijn er niet zó veel, maar het feit dat we een kernteam en klankbordgroep hadden om op terug te vallen was in dit verband wel een groot voordeel. In de klankbordgroep zaten bijvoorbeeld

vertegenwoordigers van Instituut Ganspoel, Museum Dr. Guislain en Licht en Liefde vzw. Organisaties die onderdak bieden aan gelijkaardige verzamelingen als die van Spermalie en die er soms nauw mee verbonden zijn (denk aan Licht en Liefde). Enkele instellingen in het buitenland (bijvoorbeeld Wenen, Berlijn en Madrid) ontsluiten hun verzamelingen ook deels online.'

I. Verrept: 'Internationaal gezien hebben we ook veel gehad aan Mireille Duhon, een vrijwilligster van het Musée Valentin Haüy in Parijs. Het kleine museum verhaalt als geen ander de start van het onderwijs aan blinden en slechtzienden, en dat met een sterk accent op de bakermat Frankrijk. Daarnaast beschikt mevrouw Duhon ook over een persoonlijke verzameling objecten.'

Het mooie is dat ze haar kennis graag wil delen. Zo heeft ze de werking van de mysterieuze raphygraaf (een schrijfmachine voor blinden én zienden uit de 19e eeuw) aan de hand van een toestel uit haar eigen collectie voor de filmcamera gedemonstreerd. Ook Spermalie beschikt

Ervaringsdeskundige Tonia In den Kleef bij de verzameling opgezette dieren © Erfgoedcel Brugge

Erfgoed in jonge handen © Erfgoedcel Brugge

over zo'n toestel, maar jammer genoeg werkt het niet meer. Dankzij mevrouw Duhon is – wellicht voor het eerst – het functioneren van het toestel vastgelegd. Dankzij het gebruik van audiodescriptie kunnen ook mensen met een visuele beperking het filmpje moeiteloos volgen.'

MB: Hoe verliep de eigenlijke waardering van het materiaal?

J. Van Tieghem: 'Na de zoektocht naar meer informatie en de onderverdeling in deelcollecties, werden de resultaten vastgelegd in een registratiesysteem. Dankzij de opleiding en de masterclasses van het steunpunt Faro, raakten we meer vertrouwd met het begrip 'waarderen'. We leerden er ook veel bij van andere erfgoedorganisaties die ook een waarderingstraject doorliepen. Livia Snauwaert (erfgoedconsulente Departement Cultuur, Jeugd en Media) hielp ons als lid van het kernteam bij het kiezen van een waarderingmethodiek.'

MB: Voor welke methodiek hebben jullie uiteindelijk gekozen?

I. Verrept: 'Het werd een combinatie van twee methodes: enerzijds het eerder genoemde 'Op de museale weegschaal', anderzijds 'Reviewing significance 3.0'. Die tweede methode bood ons nog meer mogelijkheden om te peilen naar sociaal-maatschappelijke waarden, zoals de

beleving van het erfgoed. Op basis van concrete criteria en hulpvragen én met duidelijke afspraken rond de waardenscores gingen we aan de slag.'

MB: Hoe verliep zo'n sessie dan?

J. Van Tieghem: 'Het kernteam voerde de waardering uit. Naast beide trajectbegeleiders maakten ook volgende mensen er deel van uit: Rik Broucke (inhoudelijk expert, oud-directeur basisschool Spermalie), Tine Vanhauwaert (coördinator thuisbegeleidingsdienst Accent en leefgroepenwerking voor jongeren met een visuele beperking binnen Spermalie, ook ervaringsdeskundige) en Livia Snauwaert.'

Wie dat wilde, kon tijdens de waarderingssessies de hulpmiddelen bekijken en aanraken. Tine, het teamlid met een visuele beperking, verkoos om de objecten op foto's op het computerscherm te bekijken. Er werd ook informatie opgezocht in de Adlib software en in een tweetal gespecialiseerde publicaties. Foto's van hulpmiddelen uit andere verzamelingen (Museum Dr. Guislain, Musée Valentin Haüy, Erfgoedhuis Zusters van Liefde, de Brailleliga, Instituut Ganspoel, blindenmusea Berlijn, Wenen, Madrid) waren ook beschikbaar. Er werd ook naar verschillende interviews met belanghebbenden verwezen.

Raphygraaf © Rossano Bacchin

“ We kwamen op het idee om de raphygraaf nog meer uit te spelen als topstuk. ”

Basisregistratie van de collectie door vrijwilligers in Spermalie © Stadsfotograaf Matthias Desmet

Plaatsbezoek aan het Museum Dr. Guislain in Gent © Erfgoedcel Brugge

Aan de hand van een concrete vragenlijst peilden we steeds naar kenmerken en kwaliteiten, cultuurhistorische criteria, sociaal-maatschappelijke en gebruikscriteria. Er werd ook aangegeven of er volgens het kernteam meer in zat, bijvoorbeeld met het oog op publiekswerking. Zo kwamen we bijvoorbeeld op het idee om de raphygraaf nog meer uit te spelen als topstuk. Bij de verschillende criteria werden telkens scores toegekend, maar die leidden niet tot een uitgesproken optelsom of eindconclusie?

MB: Kwamen er desondanks opvallende resultaten naar voren?

I. Verrept: 'Zeker! De aanwezigheid van verschillende werelden binnen het kernteam leidde tot evenveel uiteenlopende reacties en 'waarderingen'. Zo bleken oude voorwerpen met een hoge cultuurhistorische waarde soms nauwelijks emoties op te roepen bij mensen met een visuele beperking. Omgekeerd bleken objecten met een hoge emotionele waarde dan weer minder cultuurhistorisch gewicht in de schaal te leggen. En, soms werden uiteenlopende waarden moeiteloos aan één voorwerp of deelcollectie toegekend. Bovenal waren de gesprekken die we hierrond voerden zeer verhelderend en verrijkend.

Gelijkaardige signalen kregen we toen we met een aantal collectiestukken naar een klas met slechtziende leerlingen van Spermalie trokken, of in Varsenare naar Huis 45 waar verschillende oud-leerlingen van Spermalie verblijven. De voorwerpen komen nog meer tot leven als je ervaringsdeskundigen er over hoort vertellen.'

MB: Waar en hoe zijn de resultaten van het traject terug te vinden?

J. Van Tieghem: 'Dat kan op verschillende manieren. Er is enerzijds een waarderingsrapport met daarnaast (aanvullend, maar niet toegankelijk voor het grote publiek)

een tabel en waardenstellingen. Die kunnen beide worden geraadpleegd door werknemers van De Kade en Erfgoedcel Brugge voor de verdere opvolging van de collectie. Aan de hand van presentaties, artikels en workshops delen we ons verhaal anderzijds waar mogelijk ook met het grote publiek, nationaal én internationaal.'

I. Verrept: 'Zo gingen we in het Museum of Liverpool, dat een tijd geleden een tentoonstelling organiseerde rond 'hun' oude School for the Blind, praten over een vervolghet verhaal van ons project in de vorm van een rondreizende tentoonstelling. Ook daarbij stellen we participatie voorop. We werken met verschillende partners verder aan een nieuw dossier dat we graag in Brugge en enkele andere Vlaamse steden willen presenteren. Intussen lanceren we het eerder genoemde filmpje rond de raphygraaf en een educatieve koffer voor scholen in samenwerking met Mia Nollet. We zijn met andere woorden nog lang niet uitgepraat over deze collectie!'

Meer weten?

Bekijk de projectpagina en het waarderingsrapport op de website van Erfgoedcel Brugge:

<https://www.erfgoedcelbrugge.be/nl/projecten/collectie-spermalie>.

Trajectbegeleiders Jasmin Van Tieghem en Ina Verrept in het Museum of Liverpool © Steven Kersse